

KAÜ-İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 3 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES
FACULTY
WEB: <http://iibfdergi.kafkas.edu.tr>

(9)
**PARANIN DEĞERSİZLİĞİNE DAYANAN TEFECİLİK
YASAĞINA KARŞI KAZANÇTAN AYRILAN PAY OLARAK
FAİZİN YASALLIĞI**

Dr. Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

Martin Luther, borçlanan kişi bütün riski üstlendiği, alacaklı hiç bir tehlikeye girmeksizin kazanç sağladığı, değişen koşullar ve talihsizlik alışılmış riskleri üstlenmeksizin gelir elde ettiği için; tefeciliğin yanlış olduğunu beyan etmiştir. Bu nedenle Luther, pervasız bir şekilde arazinin ipotek altına alınmasına ve günah affi belgeleriyle paranın toplanmasına, çok acımasız bir tarzda saldırmıştır. Almanya'nın tefecilik yoluyla tüketildiğinde, özellikle de annuity (ana para karşılıklı düzenli aylık faiz) tarzındaki tefecilikle sömürüldüğünde ısrar etmiştir.

Jean Calvin ise, bir tefecilik borçlanması olmaması nedeniyle, yalnızca işte kullanma niyetleriyle alınan üretken borçlara izin verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Zira, borçlunun alacaklıya kıyasla daha fazla kazanabileceğini kabul etmiştir. Ancak, fakirden kesinlikle bir faiz alınmamalıdır. Modern çağların başlangıcında, dünyevi iktidarlar paranın arz ile talebine göre belirlenen piyasa fiyatına uygun olarak faiz oranına karar vermişlerdir. Maksimum faiz oranı, daha sonra yüzde sekizden yüzde beşe düşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Günah affi belgesi, Aylık faiz geliri, Tefecilik.

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, haldunakalin@oku.edu.tr

THE LEGALITY OF INTEREST AS PAYING THE PORTION OF GAIN AND AGAINST TO THE USURY THAT DEPENDED ON THE UNFRUITFUL OF MONEY

ABSTRACT

Martin Luther asserted that usury is wrong because all the risks fall on the borrower, the creditor makes his profit without danger and he earns income without incurring the usual risks due to changing conditions and misfortune. For this reason Luther attacks very unfairness without reckless way in which land was mortgaged and money was collected by indulgences. He insisted that all Germany is being exhausted by usury, notably exploited by borrowing in the form of the annuities.

Jean Calvin thought that only productive credit for business purposes is allowed, because this is not usury borrowing. Because he admitted that the debtor could be gain just as much from the money as the creditor. But from poor men no interest is to be taken. At the beginning of modern times, the secular powers were decided to the interest rate according to money's market price which determined by supply and demand. The maximum rate of interest was reduced from 10 percent to 8 percent and to 5 percent later.

Keywords: Indulgences, Annuity, Usury.

1. GİRİŞ

Protestanlığın ortaya çıkardığı ahlaki yargılar sayesinde, ekonomik rasyonalizmin ve kapitalizmin ruhunun benimsenmesine ve de yayılmasına uygun bir ortamın oluşmuştur. Reform hareketinin ekonomik düşünce üzerindeki etkilerini irdelerken; paranın iş etkinliğinde kullanılması, sermayeye dönüştürülmesi, arttırılan yatırımın kazançla ödüllendirilmesi, kazançtan faizin de ayrılarak borç veren kimselerin sağladıkları bu katkılarında payını almaları gibi

zamanın yerleşmiş ekonomik işlemlerine; Katolik ve Protestan mezheplerinin toplumsal öğretilerinin dikkate alınması gerekir. Protestanlar özellikle de Puritanlar, her türlü sınırlamadan ve olumsuz ön yargılardan kurtulmuş bir şekilde, hisse senedi ya da tahviller yoluyla, parayı sermayeye dönüştürebilmişlerdir. Böylece oluşturdukları sermayeyi de en ussal tarzda kullanabilmişlerdir. Zira, Kalvinizm, ekonomik tutkulara gem vurmamış veya bireysel etkinlikleri düzenleyerek çıkar ilişkilerini denetim altına alma gibi bir gayretin içine girmemiştir. Fakat, çalışma hayatı dışında kalan eğlence ve vakit öldürme dünyası üzerinde, Kalvinizm, orta çağın kilise otoritesinden daha katı ve hoşgörüsüz bir şekilde baskı kurmuştur. Ancak Kalvinizmin bir ölçüde neden olduğu, mesleki etkinliğin doğrudan Tanrı yolu haline gelmesi ve işteki başarının da seçilmişliğin bir kanıtı içeriğinde algılanması anlamındaki dinsel güdülere; İskoçya ve Cenova'daki Kalvinist yönetimin özelliklerinde pek rastlanılmadığı, yapılan araştırmaların vardıkları sonuçlar arasındadır.

Her şeye rağmen, Kalvinist ahlak ile kapitalist ruh arasında kurulmuş olan bu bağlantı, aralarında nedensellik bağının var olduğu kanısında büyük haklılık payı bulunmaktadır. Protestanlık ile kapitalizm arasında böyle bir nedensellik bağının, ikna edici bir surette kanıtlamış olması gerekmektedir. Kapitalizmin Protestanlıktan daha önceden de var olduğu, özellikle de Luther'in ekonomik görüşlerin orta çağ uygulamalarından pek fazla farklılık taşımadığı, orta çağ sonrası Katoliklerin de ussal ekonomik eylemi benimser gözüktükleri gibi yükselen itirazlar karşısında; kapitalizm ile Protestanlık arasında kurulmak istenilen bu nedensellik bağının kanıtlanmasında, ikna edici olunamamasına yol açmıştır. Yine de, reformun ekonomik düşünce üzerindeki etkileri dikkate alındığında, böyle bir bağın bulunduğu dair inancın, son derece yaygın olduğu da bir gerçektir. Protestanlık ile kapitalizm arasında doğrudan bir nedensellik bağının kurulmasında ilk kanıtlanması gereken konu,

Protestanlığın faiz hakkındaki yargıları ne ölçüde değiştirdiğinin irdelenmesi üzerinde odaklaşmaktadır.

Reformist liderlerden Luther, ‘parasını faize vermez, suçsuza karşı rüşvet almaz’ (Cleary 1914; 104), Erasmus ‘hepsi sapıttılar, birlikte murdar oldular, iyilik eden yok, hayırsever bir kişi bile yoktur’ (Cleary 1914; 147); Melanchton, ‘gaddarlığa güven beslemeyin, çapul ile övünmeyin; servet artışına aşırı yürek bağlamayın; doğrulara karanlıkta ışık doğar, acıyan ve ödünç veren adama iyidir; o dağıttı fakirlere verdi, onun salahı ebediyen durur’ (Cleary 1914; 169) ifadeleriyle, hemen hepsi tefeciliğe karşı çıkmıştır. Oysa, Zwingli, ‘düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin; hiç ümidiniz olmasa da borç verin’ (Kutsal Kitap, 2004; 1271) düşüncesine temel almış olsa da; faizin özel mülkiyetin doğal bir sonucu olduğuna inanmıştır. (Cleary 1914; 183) Bu nedenle, Tanrı yasalarına ters düşmüş olsa dahi, şayet devlet faiz ödemesini meşru kılmışsa, faiz ödemelerinin yapılması gerektiğini savunmuştur. Zira, J.Calvin’den sonra, iş etkinliğinde kullanması için zengine verilen borç, ile, geçinmesi için fakire verilen borç ayrımı yapılır olmuştur. Artık yeni bir yorum ölçütü önem kazanmıştır. Borçlanmada kullanım maksadı dikkate alınmış, kazanç maksadıyla iş etkinliği ya da geçim gailisiyle tüketim zorunluluğu, borcun tefecilik ya da faizcilik olduğu hakkında hüküm yürütülmesinde esas alınır olmuştur. Konunun özü, borçlunun zengin ya da fakir olması durumunda; alınan borcun da, kazanç emeliyle iş etkinliğinde kullanılmasında ya da geçim için tüketim mallarını alması ayrımında yatmaktadır. Fakire verilen borç para, tüketim maddesinin alıp kullanılmasıyla birlikte, harcanıp yok olmaktadır. Oysa, aldığı borçla işini genişleterek yüksek kazançları hedefleyen girişimci ise, bu para sayesinde, paradan para elde etmektedir.

2. PARANIN ÜRETKENLİĞİ DÜŞÜNCESİNİN DAYANAĞI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Paranın kısırlığı ve yararsızlığı düşüncesinden türetilen faiz karşıtı görüşlerin, yaşanılan dünya içerisinde artık geçersiz kaldığı gerçeğini kuşkusuz sezinlemiş olan Calvin; Katolik düşünürlerin ısrarla savundukları, paranın değersizliği düşüncesine ve borçlanılan paranın yalnızca geçim maddelerinin satın alınmasında kullanıldığı için fakirlerin borçlandırıldığı yargısına şiddetle saldırmış, paramparça etmiştir. (Davies 1946; 39) Zamanındaki iş yapan zenginlerin küçük birikimi olan nispeten fakir insanlardan borç almaya ve faiz vermeye istekli hallerinin farkına vararak, faizi gizleyen veya haklı çıkartan, borçlanıldığı süre içinde kazançtan yoksun kalma (lucrum cessans = vazgeçilen kâr) ile vadesinde ödenmeyen borç dolayısıyla zararın karşılanması bahanesiyle istenilen gecikme tazminatı (damnum emergens = fiili zarar) bedellerinin ödenmesini dinen uygun bulmuş, akdedilen ortaklık sözleşmelerinin geçerliliğine inanmıştır. (Noonan 1957; 104) Zamanındaki pek çok tanınmış ilahiyatçının dahi, artık tefecilik borçlanmasının düşünsel temelini oluşturan fikirleri, şöyle özetlenebilir (Dempsey 1948; 64-67).

Tefecilik, ‘doğal hukuka’ aykırı olduğu için yasaklanmamıştır. Tek bir nedenden dolayı, borç verilen paradan daha fazlasının alınması haram kılınmıştır; bu da, paranın kısır ve değersiz olması yüzünden, durduk yerde ürün vermeyişi ve kendi kendisini çoğaltmayışıdır. Kendisini çoğaltmayan bir şeyin geri iadesini isterken, borçlanma süresini dikkate alarak fazladan ödemenin yapılmasını talep etmek, sırf bu nedenden dolayı, haksızlıktır ve haramdır. (Roover 1974; 16) Oysa, paranın işletilerek ekonomik etkinlik içinde kullanılması, borçlanana sağladığı yüksek kazançların dışında, ayrıca topluluğun sağlık ve mutluluğuna doğrudan bir katkıda da bulunmaktadır. İş alanını genişletmekte, daha çok ürünün üretilmesine neden olmakta, borçlanana yüksek kazançları sunmaktadır. Bu kazanç öylesine yüksektir ki, alacaklısına ayrılan faiz

ödemesinden sonra bile, kullanıcıya yüksek kârları bırakabilmektedir. (Roover 1974; 19) Bu nedenle, bir şey, doğasından dolayı veya ne kadar mantıklı görünürse görünsün hakkında yürütülen muhakemeye dayanarak verimsiz ve yararsız denilerek, kısır ve semeresiz olduğu yargısına varılmamalıdır. Toprakta çömlek içinde tutulan para, bir elma ağacı gibi meyve vermediği halde; iş yapma becerisine sahip bulunan akıllı bir girişimcinin eline geçmesi halinde, borçlanılandan daha yüksek kazançlar elde edilebilir. (Cleary 1914; 52) Bundan dolayıdır ki, para, kullanıcısının yeteneğine ve kullanma maksadına göre, çok büyük yararlar taşıyabilir. “Paranın doğasının yalın olduğuna bakılarak, hakkında yanlış hüküm vermemek gerekir; akıllı ve iş bilen kullanıcısının eline geçtiğinde büyük kazançlara gebe kalmakta, genel olarak sermaye diye nitelendirilen büyük bir üretkenliğe ve devingenliğe erişmektedir.” (Cleary 1914; 54) Bu ifadeler, ekonomik koşulların artık değiştiğini ve dogmaların dayandığı ilişkiler temelini istisnai bir hal aldığını vurgulamaktadır. Tefecilikle ilgili yazmış olduğu bir broşüründe, Brants, Thomas Aquinas’ın dahi, eseri Summa Theologia’nın XI, XII ve XIV bölümlerinde kısaca değindiği, ticari sermayeye aktarılan paranın bu iş sırasında kazanca neden olduğu gerçeğinden haberdar bulunduğunu, kanıtlamıştır. (Noonan 1957; 109)

İlk olarak Aristoteles tarafından öne sürülen, paranın değişimde sadece aracı olduğu ya da değişime aracılık ettiği ürünün değerine bir şey katmadığı, paranın üretken değil de kısır olduğu vs gibi görüşlere olduğu kadar; gerçek hayatta artık paranın değersizliği fikrinin giderek geçerliliğini kaybettiğine ve bu nedenle de faiz yasağı öğretisinin dayandığı temelin yok olup gitmekte olduğuna dair işaretlere, yine Summa Theologia’nın II-III, 62 14 paragrafına bakılarak fark edilebilir. (Noonan 1957; 109) Burada şöyle denilmektedir, “Her kim ki borç aldığı parayı ticaretinde mal almak için kullanır, bu malların satışından da kârlı çıkarsa, borçlandığı süre boyunca alacaklısına bundan payını vermeyecek olursa, haksız etmiş olur. Çünkü, edindiği her kazancın içinde, aldığı borcun payı

bulunmaktadır. Kaldı ki burada sözü edilen ticaret sermayesidir, sanayide sermayeye dönüştürülecek olan para, kullanıcıya çok daha yüksek düzeylerde kazançları sunmaktadır.” (Noonan 1957; 110) İş etkinliğinde kullanılan paradan para kazanıldığı gerçeğinin kendi zamanında oldukça yaygınlaştığı fikrini benimseyen J.Calvin’in görüşlerinin; özellikle de, papalığın tefeciliğe bulaşmış işlerine şiddetle karşı çıkan diğer Protestanlar tarafından benimsendiği pek söylenemez. (Davies 1946; 71) Tefecilik sorunuyla ilgili düşüncelerini gözler önüne sererken J.Calvin, çeşitli uyarılarda bulunmakta ve istisnai de olsa var olan tüm koşulların dikkate alınmasının gerekliliğini vurgulamakta olduğundan; bu yönüyle, ortodoks Katoliklerin yadsımadığı önemsiz yer tutan gerçekleri kabul etmekte olduğu sonucuna varılabilir. (McNeill 1967; 124) Faiz işlemlerini haklı kılan, orta çağlar boyunca izine ender rastlanılan bu istisnai gerçek, zengin borçlunun ödünç aldığı parayı işinde kullanarak yüksek kazançları elde etme olasılığının, Calvin’in zamanına gelindiğinde, artık gözle fark edilir bir şekilde artmış ve yaygın bir kazanç yolu haline gelmiş olduğuydu. (Hunter 1950; 87) Calvin, ortaklıklarla ilgili Katolik öğretinin dayandığı koşulları tam bir titizlik içinde irdelemiş; açıklamasının hemen her yerinde borç para verenin toplumsal sorumluluklarını ayrıntısıyla betimlerken, muhtaç olan bir kimseden faiz alınmamasını, kazancı olmayan bu insanların ancak kendilerine yeter iyeliklerine konmak için baskı yapılmamasını özellikle vurgulamıştır. (Schmidt 1960; 114)

Borçlanmanın bu içeriğinde, yani geçimini sağlaması için fakire verilen borçla ilgili düşünceleri, borçlanılan para doğrudan tüketim mallarının alımında kullanılacağı ve işletilerek para kazanılmayacağı için, orta çağın Katolik ilahiyatçılarından dahi hoşgörüsüz ve katı bir şekilde, tefecilik aleyhtarlığı içeriğindedir. (McGrath 1990; 61) Ancak, girişimcilere ve şirketlere, yani kısaca iş yapan zenginlere verilen borçlar ise; zamanında yaygınlık kazandığı halde kutsal kitabın hiç dikkate almadığı, orta çağın ise istisnai koşul olarak kabul ettiği bir durumdur. (Dempsey 1948; 71) Alınan borçla

yüksek kazançlara ulaşılması, bireyin kendi ekonomik servetin artmasıyla birlikte, toplumun gönencinin yükselmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, Calvin'in öğretisinin saf bir şekilde bireysel çıkarıcılığın doğasını taşıdığı pek söylenemez. (McNeill 1967; 128) Paranın kazanç sağlama koşuluyla, borçlunun kullandığı paradan dolayı faiz ödemesinin gerekliliğine, paradan kazanç sağlanan bu belirli hallerde faize izin verilmesinin kaçınılmazlığına inanırken dahi; küçük birikimlerin iş etkinliğinde kullanılmasına güdülediği ve yeni iş sahalarının açılmasına olanak verdiği ölçüde, bunda, topluluğun yararına olduğu düşüncesini savunmuştur. (McGrath 1990; 64) Kişisel gereksinimlerini karşılamak için borç almak zorunda kalan fakir, ile, aldığı borç parayla daha fazla kazanmayı tasarlayan zengin arasında bir ayrım yaparak Kutsal Kitap'ın fakiri koruduğunu öne süren J.Calvin'in faiz yorumu; çok düşük düzeyde de olsa bireysel çıkar içeriğini taşımış olması nedeniyle, paradan para kazanıldığı ihtimaline de yer vermiş olması yüzünden faizi haklı bulan yargısına diğer Protestan düşünürlerden pek azı katılmıştır. (Davies 1946; 85)

3. M. LUTHER VE GÜNAH AFFI BELGE KAZANÇLARI

Avrupa'nın ticaretine 15. ve 16. Yüzyıllarda hakim olan bir Alman tüccar ve bankerler ailesinden Jacob Fugger'in; endüljans belgelerinin ve kilise mülklerinin satışında yürütülmesi, reformcuların papaya yazdıkları itirazlarının odak noktasını oluşturmuştur. Ayrıca Jacob Fugger'in, orta çağda geçerli kılınmış faiz yasağının kaldırılması için papayı zorlaması, borçlanmada uygulandığı faiz yöntemi; reformcuların bu itirazlarının halk tarafından olduğu kadar sivil yetkililer içinde de önemli bir desteği bulmasına yol açmıştır. "Protestan reform hareketi, faiz konusunu rasyonel düşüncenin ışığında yorumlayacak ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak vaadiyle ortaya çıkmış değildir. Güney Almanya'nın en sağlam ve en nüfuzlu firması olan Fugger, bağlantılarını kutsal kent içine kadar genişletmiş, bankerlik ve finansal temsilcilik işleri için papalık

hükümet kurulunu ikna etmiştir. Fugger'lerin daha on altıncı asrın başlarında böylesine dikkate değer bir iş kapasitesine ulaşmış olması, son derece büyük bir önem taşımaktadır. Macar kralı, 1501 yılında Türklere karşı 4.Alexander komutasında bir birlik oluşturduğunda, yıllık ödeme olarak 40.000 ducat finansmanı vaat ettiklerinde; Fugger ailesi bu miktarı düzenli şekilde ödenme sorumluluğunu üstlenmişti. Yeni St.Peters kilisesinin yapılmasını sağlamak üzere, 1507 yılında nedamet getiren günahkarlara satılan cennet bahçelerinin parsel bedeli önemli ölçüde yükseltilmişti. Günah affi belgelerinin satışında ortaya çıkan hasılatın tamamı, Roma'ya gitmekteydi. Germen bölgesinde satılan günah affi belgeleri, papalığın zorlamasıyla, 10 ile 105 ducats olmak üzere beş bini aşan miktarı, yine Fugger'lerin aracılığı sayesinde Roma'ya aktarılmıştır. Fugger'ler 1513 yılında 2395 ducat, 1514 yılında 2934 ducat pişmanlık affi belgesi satışından papalığa aktarılmıştır.

Yine 10. Leo, Almanya'daki günah affi belgelerinin satışını daha da arttırmak gayesiyle, sağlanılan hasılatı garantiye almak ve havalesini gerçekleştirmede yeniden Fugger'lerin aracılığına başvurmuştur. Fugger ailesinin paranın toplanması ve kullanması üzerindeki etkisi, kesinlikle havale kazancıyla sınırlı kalmamıştır. Fugger'ler, 1514 yılında, yeni başpiskoposun hükümranlılığına giren Magdeburg, Halberstadt ve Mainz'deki piskoposluk bölgelerindeki günah affi belgesi satışı organize etmiştir. Mains başpiskoposu Albrecht, kutsal pelerin için papaya ödemek zorunda kaldığı 30.000 ducat'ın büyük bir kısmını Fugger ailesinden borç almıştı. Günah affi belgesi satışlarıyla ödenmesi tasarlanan Fugger'lere olan toplam borcun miktarı, o zamanki kayıtlara göre 52.286 ducat'tır. Fugger'ler, geri ödemenin yapılmasından son derece kaygılanmıştır, alacağını tahsil etme garantisini sağlayabilmek için, günah affi belgelerini satma hakkı güvencesinin verilmesini teklif etmiştir. Fugger ailesi, satışlarda çok büyük ilerlemeler kat etmiş, satış hasılatının yarısını papalığa bağışlamış, diğer yarısını da piskoposların borçlarının kapanmasında kullanmıştır." (Donald 1975; 51)

Dogmalarını bir vahiy gücüne çıkartmış olan kilisenin, Tanrı'dan sonra geldiğini iddia ettiği erkini, endüljans satış hakkını Fugger'lere devretmesiyle doruğa çıkan reformist itiraz böylece zirve yapmıştır. (Watson 1047; 29) Avrupa reformu, Roma'nın çıkarttığı ve yüksek hasılat topladığı günah affi belgelerinin, ülkedeki kiliselerin yürüttüğü günah çıkartma erkini etkisiz bir hale getirmesiyle benimsenerek haklılık kazanmıştır. (Forell 1964; 86) Bu endüljans satışı dolayısıyla yükselen öfkeli ve hararetleli itirazlarından en şiddetlisi, milliyetçi bir ilahiyatçı ve keşiş olan, Martin Luther'den gelmekteydi. (Oberman 1985; 103) Bir din adamı olarak Luther, günah affi belgesinin düzenlenmesine ve Tanrı affının bir ticari alış veriş konusu haline gelmesine şiddetle saldırmış bulunmakla; bu ana kadar, günah çıkartma hücreleriyle inananlar üzerinde doğrudan bir denetim bağı kuran, bağış gelirleriyle birlikte yöresel nüfuzlarını da önemli ölçüde yitiren semt kilise görevlilerinin pek çoğunun isyanına da tercüman olmaktaydı. Merkantilizmin ulusçu politikasını benimsemiş biri olarak Luther; altın ve gümüş şeklindeki servetinin ülkeden dışarıya çıkmasına, Almanya'nın zenginliklerinden yoksun bırakılıp soyulmasına ve uluslararası finans ağının tuzağına düşürülmesine sebatla karşı çıkıyor ve şiddetle direniyordu. Reform hareketi, esas olarak, günah affi kisvesi altında, Almanya'daki altın ile gümüşlerin yurt dışına çıkarılmasına karşı odaklaşan itirazının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Toplumsal yönüyle Lutherizm, Fuggerizm'in can düşmanı haline gelmişti. Papalığın Fugger ailesini endüljans satış yetkisini vererek borçlarını karşılamak istemesi veya kredi olanaklarına kavuşması, Luther'in protestosu içinde tefeciliğin de en şiddetli şekilde kınanmasına neden olmuştu. (Donald 1975; 54) Luther'in para konularına bakış açısı, sade bir köylü çocuğunun cemaatçi anlayışından farksızdı. Borçlanmalarda faizi reddeden ve anaparanın geri istenmesini bile uygun bulmayan İncillerin, 'sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin, verdiğinizizi geri almak umudunda olduğunuz kişilere ödünç verirseniz bu size ne övgü kazandırır, günahkârlar bile verdikleri kadarını geri

almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler' (Kutsal Kitap, 2004; 1270) ifadesine dayanarak, Luther; ilk kilise örgütünün en şiddetli şekilde tefeciliği yasaklayan ilkelerini hararetle desteklemiş, papalığın kendisine ait olan vergi ile kira gelirlerinin yanısıra kiliselerin ödediği aidat ile kefalet tahsisatlarının tefeciler tarafından satın alınmasına şiddetle karşı çıkmış, Orta Çağ ilahiyatçı ve hukukçularının tefecilik karşıtı savlarını Yeni Ahit'in ruhuna aykırı olduğunu öne sürmüştür.

Papalığın günah çıkartma belgelerinin tahsil yetkisini Fugger ailesine emanet etmesi kendi birikimlerini de ana para olarak finansörlerin işletmesine vererek sürekli faiz geliri (annuity) elde etmiş olması; özellikle de ulusal duyguları yüksek Alman Protestanlarının, tefeciliğe ve faize karşı çok daha katı ve hoşgörüsüz bir tavır sergilemelerine, faizi gizleyen hileli yöntemlerine karşı sert önlemleri almalarına neden olmuştur. "Tefeciliğin kınanarak tefecilerin suçlu çıkarılmasıyla ilgili Protestan yazınında, on altıncı yüzyıl içinde seller sular gibi akarken; on yedinci asra gelindiğinde bir dereceye kadar faiz konusuyla ilgilenilmiştir. Vaizlik kürsüsünden tefecilerin suçlaması ve yerilmesi, Protestanlığın açıklamasında dikkate alınan azarlarının ve paylamalarının aktarılmasında yetersiz kalınması halinde, tam olarak ifade edilmeyecektir. Vaizler sürekli olarak tefecilere karşı haykırmış; merhametsizliklerini, haram kazanca düşkünlüklerini, rahat yaşam içinde başkalarının kazanç ile iyeliklerini gasp etme peşinde olduklarını tüm vaazlarında açıkça bildirerek, gözlerini yumup ağızlarını açmış, kin ile nefret kusmuşlardır. Ancak bunca vaazların ne bir yararı olmuş, ne de bir sonuç elde edilebilmiştir." (Jones, 1989; 92)

Haddinden fazla tefeciliği yeren, dinsel metinlerle faizciliği yorumlayan kınayan vaizlerin risalelerinin ortaya çıkmasına rağmen; tefecilik uygulamasını silip kökünü kazımak için giriştikleri mücadelelerinde beklenen olmamıştır. "Borç karşılığında faiz alınması, Katolik ve Protestan ülkelerin neredeyse tamamında haklılık kazanmış, önu hiç alınamaz olmuştur. Ekonomik gelişme hızlandıkça, alınan borç paranın iş etkinliğinde kullanılarak yüksek kazançlara

ulaşılması gerçekleştikçe, borç zengine verilerek halktan insanlar faiz geliri alan tasarruf sahipleri haline geldikçe; kazançtan faizin ayrılarak alacaklıya bundan hisse verilmesi de haklılık kazanmıştır. İnsanların vicdanlarına ve zihinlerine kök salmış faiz yasağından korunmak, ödemeyi haklı ve geçerli kılmak için çeşitli hileli yollara girilmiştir. Dinsel buyruklardaki faiz yasağının, geçimini sağlamak için fakirin borçlandırılmasını, ödeyemeyeceği borç yükü altına sokularak köle edilmesini veya tüm iyeliklerinin gasp edilmesini kapsadığını, borçlanılan paradan kazanç sağlanılarak bundan tasarruf sahibine pay verilmesini içermediğini dikkate alamayan kimseler; bu hileli yolları yaygınlaştırmışlar, kendilerini de böylece vicdanen temize çıkartmayı, denemişlerdir.” (Oberman 1985; 113) Faizi gizleyen ve vicdanen de rahatlatan, Protestan ve Katolikler tarafından kullanılan hileli yollar son derecede yaygın olduğundan; özellikle de Katolikler tarafından uygulanan ve ilk bakışta son derece karmaşık gelen sözleşmelerin bağitlanması yaygınlık kazanmıştır. “Bir ortaklık anlaşmasının iki sözleşmeyle güvence altına alındığı üçlü ahit, Katolik ülkelerdeki faizcilik işlemlerinde son derece yaygın olduğu şekilde Protestanlar arasında pek benimsenilmiş değildi. Günah çıkartan papazın, tefecilik suçuyla ilgili alacaklının vicdani sorumluluklarını rahatlatıcı tavsiyesinin olmadığı bir yerde; daha belirgin yöntemlerin zor kullanılarak kullanılacağına, hiç kuşku yoktur.” (Jones 1989; 95)

4. J.CALVIN’İN TEFEÇİLİK – FAİZ AYRIMI

J.Calvin’in tefecilikle ilgili temel yaklaşımı, önceki kilise hukukçularının bu konudaki yorum ile yargılarını kaynak olarak almaksızın, Protestanlığın ruhunun gereğini yaparak, doğrudan kutsal kitabı almış olmasıdır. “Tefecilik ithamından kurtulmak gayesiyle düzenlenen türlü sözleşmelerle akdedilen faizli borç anlaşmaları, Protestan ülkelerden çok daha fazla Katolik ülkelerde yaygındı. J.Calvin’in kendisi bile, hiç yılmaksızın defalarca, kurnazlıklar içinde faizi gizleyen ve gerçekte tefeciliği yaygınlaştıran bu anlaşmaların hazırlanmasına karşı şiddetle direnç göstermiş; hangi kılıf altında

olursa olsun, Tanrı'dan günahın gizlenemeyeceğini ve asla Tanrı'nın kandırılmayacağını açıklamıştır. Oysa, reform hareketinin sanayinin oluşmasına ve toplanmasına temel desteği sağladığı, borç sayesinde arttırılan kazançtan ayrılan faizi hoşgörüyü karşılayıp inananlarının yüreklerini teskin ettiği şeklinde bir düşünce, araştırmacıların zihinlerine hakim olmuştur. J.Calvin, durduk yerde ve temelsiz bir şekilde, halk arasında çok yaygın olan bu faiz sözleşmelerine çatıp yermekle yetinmemiştir. Tefeciliğe karşı dinin takındığı tavrı bir bütün olarak açıklama yoluna gitmiş; kilise öğretisini kendisine temel almak yerine, doğrudan doğruya kutsal kitabı tek kaynak olarak görerek, akıllıca ve yeterlilikle kutsal metinleri yorumlamıştır.” (Wendel 1963; 132)

Calvin, 1545 yılında yazdığı bir mektupta Claude de Sachins tarafından sorulan sorulara verdiği ünlü yanıtında tefeciliği ayrıntılarıyla ele almıştır. “Calvin tarafından yazılmış olan bu mektupta, tefecilik çok şiddetli bir şekilde yerilmiş, tefeciliği gizleyen ve hilekarlık içinde hazırlanan sözleşmelerle açıkça alay edilmiş olsa da; bazı ifadeleri üzerine yapılan yorumların, finansal işlemlerle ilgili tutumun gelişmesine neden olmadığı da söylenemez. Yanlış anlaşılma ile ilgili Calvin'in önsezilerinde son derece haklı olduğu, daha sonra ortaya çıkmıştır. Böylesine hararetli bir sorunla ilgili olarak, risk üstlenmeksizin yanıt verebilmesi, pek ihtimal dahilinde gözükmemektedir. Şayet her hangi bir şekilde, tefeciliğin bütün çeşitleriyle kınanması gereken haksız bir edim yolu olduğu görüşünden ödün vermiş olsa, artık önü alınamaz bir hale gelen faiz karşılığı borç verme işlerine izin verir bir konuma getirilecekti. Çok daha az vicdan azabına razı olarak, tefecilik sorununa oldukça özel bir şekilde yanıt verme yolunu seçmişti. Calvin, bu mektubunda, şunları demekteydi. Bir başkası için istediğiniz tavsiyede, bu suçu işleyenden çok daha fazla buna neden olduğu için dehşete kapılırim; halbuki, faizin neden olduğunu bile bile buna kendisini alıştıran bir kimse, zaten benim önereceğimden çok daha fazlasına izin vermiş bir haldedir; ancak, öncelikle vurgulamak istediğim, tefecilik işlerinin

hepsinin kınandığına ve günahkarlık olarak nitelendirildiğine ait kitabın tanıklığına rastlamış da değilim.’ (Wendel 1963; 130)

J. Calvin, hristiyanlığın kutsal metinleri arasında kabul ettiği Eski Ahit’teki bütün ifadeleri tek tek ele almış, tefeciliği bütün çeşitleriyle kınamadığı iddiasında bulunanların delil olarak sunduğu bu ifadeleri ayrıntısıyla irdelemiş, kendi üstün muhakemesiyle bu metinlerin fakiri koruduğu ve kendi yaşadığı çağda yükselen şirket kazanç payları özelliğindeki faizi kast etmediği sonucuna varmıştır. (Bouwsma 1988; 39) İsraililerin Eski Ahit’teki metinlerin anlamını hesaba katarak yaptığı yorum tarzı içinde, Calvin buradaki tefeciliği, aşırı borç yükü altına sokarak iyeliğin zorla gasp edilmesine, ödenilemeyen faizin ana paraya katılarak borçlunun daha da fakirleştirilmesine, hilekarlık ve dolandırıcılıkla kişilerin tuzağa düşürülmelerinin sonucunda borcunu ödeyemez bir hale getirilmesine alet edileceği şeklinde açıklamıştır. (McNeill 1967; 184) Böylece doğrudan karşı çıkılan, verilen borca faiz katılarak fazlasının alınması değil; hilekarlık ve tamahkarlık içinde davranılarak fakirin köleştirilmesi ve düşkün bir hale getirilmiş olmasıdır. (Noonan 1957; 63) J. Calvin, İsraililer arasında tefeciliğin yasaklanmış olmasını da bu açıdan yorumladığı için; artık insanların, Eski Ahit’de bildirilen koşullardan çok farklı bir ortam içinde yaşamakta olduğuna dikkatleri çekmiştir. “Tanrı’nın İsrailileri yerleştirdiği bu yurt üzerindeki istila emelleri ve bununla ilgili uğranılan diğer koşullar, ulus bilincini güçlü kılmak gayesiyle kendi aralarında faiz almaksızın alış veriş yapılmasını, zorunlu kılmıştır. Günümüzün bunalımlı ve çalkantılı durumunu bile, hiç bir şekilde, o günlerin koşullarının yerini tutamaz. Bu nedenle, tefeciliğin neden İsraililer arasında yasaklanmış olduğunu, bu günkü koşullar içinde basit olarak fark edeceğiz. Bütün bunlar bir yana, fakirin geçimin sağlamak için aldığı borçtan dolayı faiz yüklenerek, adalete ve merhamete aykırı olan, tiksindirici bir tamahkarlık olduğu da bir gerçektir.” (Bouwsma 1988; 46)

Aristo’nun ‘para parayı doğurmaz’ anlayışına dayanan ödemelerdeki eşitlik ilkesini, Ambrose ve Jerome, tefeciliğe karşı

oluşturdukları düşüncelerine temel almışlardır. “Para, parayı doğurmaz. Deniz hakkında ne düşünürsünüz? Kiraya verilen evinin getirdiği gelirden, çatı ya da duvarlar mı gerçekten parayı doğurmaktadır? Ancak, toprak ürün çıkarmakta, deniz parayı sağlayan balıkları barındırmaktadır. Her ikisinden de elde olunan ürünler, birbirleriyle değiştirilmesi nedeniyle, belirli bir para miktarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, daha fazla paranın kullanılması, ancak daha çok ürünün değişimine konu olması sonucunda gerçekleşeceği için; daha yüksek kazançlara, günahkarlığın mayasını taşıyan ticaret yoluyla değil, çiftlikte veya değirmende ürünün arttırılmasıyla ulaşılabilir. Hiç bir şey üretmeksizin, ucuza alıp daha pahalıya satmaya dayanan ticarete kazanç, haksızlığın artmasıyla yükselmekte, bu nedenle de haksız edinimi bıraktığı ölçüde günahkar bir eğilime sahip bulunmaktadır. Tıpkı bir işçinin ücreti gibi, malın tüketicisine ulaştırılması için tüccarın katlandığı zahmetinin karşılığını aşarak, edindiği servet ve mülkiyet, haksızlığın bir sonucu olduğu gibi haram kazancın da kaynağı durumundadır. Nitekim, çiftlikte mahsul alınmazsa, değirmende un öğütülmezse; ticaret nasıl gerçekleşir, kiralar nasıl ödenir, kazanç nasıl ortaya çıkar? Hasadın zahmetini çekmeksizin, ticaretten rızık sağlama yolunu açanlar asla hoş görülmemelidir, alış veriş sonucu kazanç elde edenlerin günahkarlıkları yüzüne vurulmalıdır, paradan paranın kazanılamayacağı bildirilmelidir. Çiftlikteki hasadından para sağlayan bir kimse, her yıl bu paradan para elde edebilmekte midir? Hasadı biçmedikçe, ürünü topraktan çıkartmadıkça, başka para elde etmesi mümkün müdür? Peki tüccar ne yapmaktadır? Fiyat kırmaktadır ve pahalıya satmaktadır. Ucuza satılan yere gitmekte, pahalıya alınan yere götürerek; yüksek kazanç sağlamaktadır. Gidiş geliş zahmetinin karşılığını aşan her kazanç, kendisine haram kılınmıştır, haksızlıktır, hırsızlıktır. Çünkü, kâr sağlamak için almakta, daha yüksek kazanç emeliyle de satmaktadır. Alıp sattığı, kâr sağladığı ürün kendisi tarafından üretilmiş değildir. Ucuza almak günahdır, daha pahalıya satmak ise haramdır. Adaletle uygun fiyat, her iki halde de

yadsınmıştır. İşte günahkarlığın kaynağı buradadır. Tüccarın faaliyeti, hasat biçmeye yönelik bir gayret ile zahmeti içermemekte, ürün yetiştirilmesi meşakkatini de kapsamamaktadır. Paranın para doğurmadığı, tüccarın emeğinin karşılığını aşan kazanç ticari kazancın haksızlık ve haram olduğu ne kadar gerçekse; paranın yararsız görülerek, alışverişlerde kullanılamaz hale gelmesi de o kadar hatalı ve kuşku olur. Eğer bir kimse benden borç almışsa, hiç gayret sarf etmeksizin para elde ettiği düşüncesine nasıl kapılmıyorsa; ödemede daha yüksek paranın istenmesi veya zorlanması, verilmeyenin alınması kadar haksızlığa yol açmaktadır. İster borçlanma yoluyla olsun isterse de ucuza kapatıp pahalıya satmak şeklinde gerçekleşen ticari uyanıklık sayesinde olsun, hiç bir şekilde, ticarete paradan para kazanılmaz, bu olmuşsa, servet ve iyelik kazanılmışsa, bu günahkarlıktan başka bir şey değildir. Para, ancak hasat biçip, değirmende öğütülmesiyle, fırında ekmeğin pişirilmesiyle kazanılır. Borçlanmada alınan fazla para ne ise, ucuza alıp pahalıya satmak da odur; her ikisi de günahkarlıktır. Kazancın helal kaynağı, daha çok üretmektir. Hasat biçmenin, nalburiyenin veya marangozculuğun zahmetini çekmeden, daha çok üretmeden, bir takım kurnazlıklara ve hilekârlıklara dalarak para kazanmak, alışverişlerden kazançlı çıkmak, sonra da alıcı bu fiyata razı oldu veya kendisi teklif etti demek, günahkarlığın tesellisidir. Ticaret veya tefecilik yoluyla pek zahmet çekmeden, hiç bir şey üretmeden para kazanma yoluna girilmesi, her yönüyle çöküşü beraberinde getireceği için; tüccarın çabası daha çok sorgulanmalı, tıpkı bir işçinin gayreti karşılığında aldığı ücret gibi kazancına değer biçilerek sınırlandırılmalıdır. Faiz sorunuyla ilgili olarak varılan genel sonuç, sadece kutsal metinlere bağlı kalınarak değil, eşitlik ilkesini gözeterak paranın nasıl edinildiği hakkında hüküm verilmelidir. Kira üzerinden alınan vergilerin tahsil yetkisini alarak, çiftçilerin borç altına sürüklenmesi; sonra da bunun bir kira toplaması gibi gösterilmesi gülünç olduğu gibi, kelimenin gerçek anlamıyla, tefecilikten başka bir şey değildir.” (Noonan 1957; 67-68).

Thomas Aquinas, talant meselinin (Kutsal Kitap 2004; 1436) mecazi bir örnek kullandığı yargısıyla ruhani anlamda yorumlarken; Calvin, kınamanın tüm faiz işlemlerini kapsamadığı sonucuna varmıştır. J.Calvin, düşüncelerde yenilikleri ortaya çıkacağına benzemektedir. Ancak bu yeniliklerin fiili önemi, daha sonraki gelişmelere ne çok büyük ölçüde tesir edeceğine ya da bunların önüne ne kadar sınırlamaları beraberinde getireceğine, bağlıdır. J. Calvin, düşüncesinin kesinlikle yanlış yorumlanmaması için faizcilik konusuna çok özel bir önem vermiştir. “Genel olarak konumuzu açıklıkla bildirmekteyim, şimdi ise bazı istisnai hallerden söz edeceğim. Genel olarak, bütün çeşitleriyle tefeciliği kınıyorum; çünkü tefecilik, geçimini sağlamak derdinde olan fakire verilen borçtan alınan fazlalıktan doğmaktadır. Haram kazancın hiç birini diğerinden fark gözetmeksizin yeriyor ve uygun görmüyorum. Her şeye rağmen, borçlanma konusunda dikkate alınması gereken yedi temel konu bulunmaktadır. Muhtaç birinden, geçimini sağlamak gayesiyle aldığı borç yüzünden faizin alınması, kesin olarak hatalıdır. Fakir bir kimseden, verdiği parayı aynen geri alırken dahi, ödeme gücünü aşan bir miktar için baskı yapılması ve iyeliğini satışa çıkarmaya mecbur bırakılması hatadır, günahkarlıktır. Doğal adalete aykırı düşecek şekilde borç sözleşmelerine maddelerin konulması, hatalıdır. Borç alan kimse, borçlandığı parayla kazanç sağladığı müddetçe, alacaklı kimseye bir menfaat sunması, beklenmelidir. Bir işlemin yalnızca adalete uygun olması yeterli olmaz, aynı zamanda halkın vicdanının da bunu haklı bulması gerekir. Zarara yol açan, iyelik gaspına neden olan, kişileri canından bezdiren bütün sözleşmeler; haramdır, günahkarlıktan başka bir şey değildir, yasalara da aykırı olmalıdır. Sivil iktidar tarafından belirlenen ve halkın vicdanıyla da uygun düşen, en yüksek düzeydeki faiz oranını aşan her anlaşma, haramdır.” (McNeill 1967; 210-211).

J.Calvin tefecilik sorunuyla ilgili düşüncelerini bazı yönlerden tekrar ele almakta; yeni yorumları getirdiği halde, fakire geçimi için verilen borç, ile, zengine işini genişletmesi için açılan kredi arasında

gözettiği ayırım temelinden hiç uzaklaşmamaktadır. “İşteki kazançtan pay vermeyi hoş görmüş olması, kesinlikle, tefecilik tamahkarlığını onayladığı veya meydan verdiği anlamında yorumlanmamalıdır. Tanrı'nın sözünü doğru ve dürüst bir şekilde yorumlamalıdır. Tanrı'nın nazarında her çeşit fazla ödeme tefecilik olarak kınanmış değildir. Fakire verdiği borçtan dolayı baskı yaparak onu köleleştiren veya iyeliğini sattıran zengin ne ölçüde günaha giriyorsa; fakirin birikimlerini kullanarak kazanç elde ettiği halde, kârından pay vermeyen, alacaklısına gelir sunmayan zengin de o ölçüde günah işliyor demektir.” (Davies 1946; 14) Kazançtan pay vererek alınan borca sürekli gelir ödemesinde bulunma anlayışını dinen uygun bulmasıyla Calvin; sanayi işletmelerinde paranın sermayeye dönüştüğü gerçeğini fark etmekte; sermaye kullanılması sonucunda da, üretime aktarılan paradan para kazanılabileceği görüşünü benimsemektedir. J.Calvin'in, borçlu zenginin alacaklısı fakire, işlettiği parasından dolayı, kazancından pay vermesini, haklı ve zorunlu bulmaktadır. Her şeyden önce, borçlanmanın doğasının yeni bir şekil aldığını kabul etmiş olması, bütünüyle yeni bir görüş ve anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Alınan faizin bir günahkarlık mı olduğu yoksa dinen uygun mu görülmesi gerektiği sorununa; dogmaların ürettikleri laflara bakılarak değil, yaşanan gerçekleri fark ederek karar vermenin, artık zamanı gelmiştir. Yine de, biraz daha kapsamlı araştırma yapıldığında, yeniliğin çok düşük düzeyde dinsel alanda kabul gördüğü, tutuculuğun bütün şiddetiyle kendisini hissettirmekte olduğu kanaatini edinebiliriz. J.Calvin'in yaşadığı dönemden çok uzunca bir devir boyunca, dogmanın kutsal metinlerin ve bunlara özgü daha katı ve daha kapsamlı yorumlarının dışına çıkılarak yaşanan gerçeklerin dikkate alınabilmesi, veya, içeriğinin ve özünün korunarak farklı bir şekilde yorumlanabilmesi, asla mümkün değildi.” (Wendel 1963; 283) Daha açıkçası, Kutsal Kitap'tan seçilerek alınan metinlere daha fazla dayanmakla, zamana uygun kılınan düşüncelerden dolayı girilen kavgalara dinsel destek sağlanması istenmiştir. Aquinalı Thomas, İncil'deki ‘paramı

bankacılara vermen gerekti, gelince malımı faizle geri alırdım' (Kutsal Kitap 2004; 1436) ifadelerindeki talant meselini yorumlarken, burada sözü edilen ve vurgulanılan arttırmanın mecazi ve ruhani bir anlam taşıdığını, tefeciliği kast etmediğini belirttiği halde; J.Calvin, kınamanın tüm faizleri kapsamadığı düşüncesine kapılmıştır. (Davies 1946; 19)

J.Calvin zamanına geldiğinde yaygınlaşan ekonomik etkinlik dolayısıyla borçlanılan paranın sermayeye dönüştüğü ve kazanç sağladığı gerçeği; çok istisnai bir koşul olarak, T.Aquinas tarafından da fark edilmemiş değildi. (Wendel 1963; 296) J.Calvin'in uygulamadaki konumu, tüm faizcilik işlemlerinin, hiç bir fark gözetmeksizin kınanmasının ve yasaklanmasının asla zorunlu olmadığı içeriğindeki bir anlayışı temsil ettiğinden, Katolik ilahiyatçılar tarafından savunulan istisnai hallerin ön plana çıkarılmasıydı. Ancak borç alınan paradan kazanç sağlanması olarak tanımlanan bu istisnai hal, Calvin'in zamanına geldiğinde, yaygınlık kazanmış; borç işlemleri zenginden fakire ödünç verme şeklinde değil de, fakirden zengine sermayesine katkıda bulunma biçiminde gerçekleşir olmuştur. İfade yönüyle her ikisi arasında temelden bir farklılığın bulunduğu da söylenebilir. (McNeill 1967; 226) Katolikler, faizli borcu gizlemek ve bu yolla hem yasadan kurtulmak ve hem de vicdanlarını rahatlatmak gayesiyle, sözleşme formalitelerine çok aşırı bağlı kalmışlardır. Ancak, eğer Katolikler, bütün faizcilik işlemlerinin birer tefecilik olarak yerilmiş olduğuna inansalardı (halbuki tamamının kınanmadığından da emindiler), faizciliği içeren akdettikleri bu sözleşmelerin kınanamayacağına kendilerini ikna edebilirlerdi. (McGrath 1990; 54) J.Calvin, akdedilen sözleşme maddelerinin uygulanmasıyla ilgili olarak kendi inancını belirtirken, köktenci şekilde yeni görüşleri dile getirmemiş; yalnızca dinle ilgili değil hemen her konuda tavrını belirlerken değişen dünya koşullarına uyum sağlanması zorunluluğundan önemle söz etmiştir. (Wendel 1963; 298) Kilise hukukçuları, zaten bu koşullarla daima yüz yüze geldiklerinden, adalet ilkesini olaylara uyarlamakta özen

göstermediklerinden, bu gibi değişikliklere ister istemez yargılarında yer vermekteydiler.

5. EKONOMİK İŞLERDEKİ BORÇLANMADA YÜZDE ON FAİZİN YASALLIĞI TARTIŞMASI

Faizi yüzde on oranıyla sınırlandırmak gayesiyle 1545 yılında İngiltere’de yasanın çıkarılmasında; J.Calvin’in düşünceleri ve dini yaşanan gerçeklere uyumlu kılma çabası etkili olmuşsa da, tutucu çevrelerce faizin yasallık kazanması şeklinde yorumlanarak tepki çekmesine de yol açmıştır. (McGrath 1990; 85) İngiltere’de 1545 yılında, 8. Henry’nin hükümeti sırasında çıkarılan bir yasayla, yıllık yüzde on faiz alınmasına izin verilmiştir. Tamamıyla dünyevi olan bu yüzde onluk ölçü, uzun zamandır neredeyse bütün Katolik ülkelerde benimsenmiş ve uygulanmıştır. (Dempsey 1948; 116) 8.Henry’nin bu yasası, kısmen, kraliyet maliyesindeki ciddi yetersizlikleri gidermek ve önemli açıkları da kapatmak gayesiyle çıkarılmış olsa da, esas olarak faiz işlemine bir düzen getirmek istenmiştir. Thomas Lever, ‘Vaazlar’ (1550) ismini taşıyan kitabında özetle şunları yazmıştır: “Tefecilikle ilgili günümüzde neleri söyleyebiliriz ki, artık faiz meşru bir hale geldi, bir kimsenin tefecilik suçundan yargılanıp cezalandırılmasına son verildi. Gereksiniminden dolayı borç alan bir kimse, faiziyle birlikte geri ödemeye zorunlu bırakıldı. Nerede kaldı, İsa’nın Luka İncil’inde söylediği ‘geri almayı ümit etmeksizin borç veriniz’ sözü? Faizin meşruiyet kazanmasıyla Tanrı’nın emirleri bir kenara itilmiş oldu. Tanrı emirlerinin yerine getirilmeyişi, kişiyi, ya faiz almaktan vazgeçmesi ve Tanrı yoluna girmesi, ya da, faiz alması ve isyankar olması arasında bir seçim yapmaya zorlayacaktır. Geçmişin yasal hükmü ve cezalandırıcı takibi, artık sona ermiştir.” (Cleary 1914; 116)

Katolik reformistler, borç verdiği parasından kazanç sağlamayı arzulayan ve bu isteminde de kendisini haklı gören kimselerin, basılı formlar şeklinde önceden hazırlanmış sözleşmeleri kullanmalarını, böylelikle de biçimsel faizin sınırları dışına çıkarak etkisinden

kurtulmak istemelerini, ödemede bulunacak tarafın gönüllü rızası olması halinde, uygun bulmuşlardır. (Schmidt 1960; 48) Puritan hareket içinde, Tanrı iradesinin yaşanılan her ana hakim kılınması ve Tanrı adaletinin de bütün insan ilişkilerinde yerine getirilmesi emeli; giderek törensel ve kurumsal ibadet anlayışından uzak kalınmasına yol açtığı gibi, tefeciliğin yorumlanmasına ‘düşkünden el çek, faiz ve murabaha kârı alma’ ölçüsünü de haklı kılmıştır. (Schneider 1958; 42) Hiç kuşkusuz, tefeciliğin bütün türleri Tanrı tarafından yasaklanmıştır, asla dikkatten düşülmemişse de; tefeciliğe, zenginden fakire verilen borçla geçimin sağlanması yorumu yerilmişti. İş dünyasındaki sermayeyi arttırıcı borçlardaki faiz uygulamalarına bu kadar olumlu bir yaklaşım sergilenirken, üretim ve ticaretle hiç ilgisi olmayan, doğrudan kişisel borçlanmayı kapsayan ödünç vermelerde faiz lehine olumlu bir görüş bildirilmemiştir. İş ilerlemeyen ve dolayısıyla da kazanç arttırılmasına neden olmayan, doğrudan para borçlanmaları tefecilik suçlaması altında yerilmeye devam etmiştir. (Hunter 1950; 94)

Üstelik parlamento, hiç bir kavga ve tartışmaya yol açmaksızın, Tanrı’nın gözünde nahoş olan tefecilik sınırları içinde olmayan bütün işlerde yüzde on faiz alınmasını bir yasa hükmü olarak kabul etmiş, bu alış veriş içinde olanların yasal olarak cezalandırılmamaları gerektiği sonucuna varmıştır. (Wilson 1965; 203) Alınan borcun kullanılma maksadını ve sonucunu hesaba katan faizin, zenginden fakire verilmesi eğilimini benimseyen böyle bir uzlaşma sonrasında, yasa hükmüyle kazanca yol açan işteki borçlanmalardan yüzde on sınırında faiz alınmasını suçsuz çıkartan vicdani olarak her türlü kaygı endişe ve şüpheden uzak tutan bir eğilim, puritan meslek anlayışının bir baskısı sonrasında benimsenmiştir.

İngiltere’deki bütün kiliseler, var olan tüm iman güçleriyle, faize karşı en küçük bir hoşgörüde bulunulmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydılar. (Schneider 1958; 45) Katolik kilisesinin törensel ibadet anlayışını benimsemiş İngiliz Anglikan kilisesine bağlı

kalanların, toplumsal politikayla ilgili olan konulardaki yaklaşımı; Calvinistlerden farksız bir şekilde, ilahi adalet ilkesiyle uyum içinde kalarak, kilisenin günlük yaşamı bir düzen altına almasının görevi olduğu yargısına dayanmaktaydı. (Schmidt 1960; 54) Bir bütün olarak puritanlar, kişi yaşamının her anında Tanrı iradesinin hakim kılınması emelli ve tüm ilişkilere ilahi adaletin uygulanması titizliği üzerinde çok daha fazla ısrarcı olmuş, biçimsel ibadetlere katılınmasıyla bu sorumluluktan kurtulunamayacağı itirazında bulunmuşlardır. (Murray 1960; 62)

Böylece, vaiz kürsüsünden toplumsal öğretiler yayılmaya başlanmış, kazanç doğurmayan ve fakirden alınan faizin tamahkarlığın ve harisliğin bir ifadesi olduğu kanısına varılmıştır. (Dempsey 1948; 124) Katolik kurumsal ibadet taraftarı, 1571 yılında tefeciliği konu edinen kısa bir broşür yayınlamıştır. Bu risalede denilmektedir ki; “Daha kötü günahkarlıklardan korunmak emeliyle de olsa, siyaset sahasında tefeciliği haklı kılan bir kimse, kumar düşkününden daha iyi bir durumda olmayacaktır. Kendi kız kardeşini bir fahişe olarak menfaat bulduğu kimselerin altına yatırmayı teklif eden kişinin rezilliğini üstlenmektedir. Kadının erkekler arasındaki hiç de doğal olmayan bu düşkünlüğünü önlemek nasıl gerekliyse borçlanmada faizi ayaklar altına almak da o ölçüde kaçınılmaz görülmektedir.” (Cleary 1914; 172) Özellikle de kutsal kitaptaki ifadeleri, düşüncesine temel alarak, Andrewes; zengininin fakir alacaklısına ödediği faizi haram olarak görmeyerek, J.Calvin’in düşüncesiyle uyum halinde olmuştur. (McNeill 1967; 144) “Madem ki beni unuttun ve beni arkana attın, sen de hayasızlığımı ve fahişeliğini yüklen;çünkü milletlerin ardınca fahişelik ettin ve onların putları ile murdar oldun; çünkü, zina ettiler, putları ile zina ettiler;ancak düşkünden el çekerse, faiz ve murabaha kârı almazsa, hükümlerimi yaparsa ve kanunlarımda yürürse, elbette yaşayacaktır. Şayet bir kimse ödünç verdiği borçtan dolayı zenginden faiz alırsa, lanetlenme ve cehenneme atılma korkusunu hiç taşımaksızın, parasından para kazanıldığı ve bunun bir karşılığını aldığı adalet yargısına güvenerek,

hoşnutluk içinde verilen fazladan miktarı almakta da bir tereddüt göstermemelidir.” (McNeill 1967; 145)

J.Calvin’in Kutsal Kitabı derinden araştırmasından sonra vardığı kanısına, yani bütün çeşitleriyle faizin kınanmaması ve yasaklanmaması gerektiği görüşüne pek çok reformist katılmasa dahi; artık on yedinci asır Avrupa’sına gelindiğinde itirazsız şekilde karşılaşılan bir gerçek vardır, bu da, neredeyse bütün borçlanma işlemlerinde faizin bir çekişme konusu haline gelmiş olmasıdır. (McNeill 1967; 147) Ödemelerde kendiliğinden ortaya çıkan ve kabul gören belirli sınırlar içindeki faizin verilmesi kaçınılmaz bir hal almıştı. Oysa etrafındaki insanların durumlarını ve emellerini tartmamış, şirketlerin gelişme ve çoğu insanların da geçinme gereksinimini hiç fark edememiş olan ilahiyatçılar, J.Calvin’den sonra bile yok değildir. (Davies 1946; 82) Fanton, ‘Tefecilik Hakkında İnceleme’ (1612) isimli broşüründe şunları söylemektedir; “İnsanlar koyunlar misali sürünün gittiği yere gitmekten kendini kurtaramamakta, aklıyla ve iradesiyle hareket edemez bir hale gelmektedir. Çevresine bakılmakta, herkesin davrandığı gibi eylemektedir. Bütün çeşitleriyle faizciliğin bir çekişme konusu haline geldiği böyle bir ortamda, verilen fazladan miktarın yasaya ve vicdana uygun olup olmadığını hiç düşünmemektedir. Tanrı, yarattığı herkese yaşayacakları kadar ki rızkı mutlaka verecektir. Tanrı, dul ve öksüzleri gururlandırmıştır ve sonsuz yaşamı vaat etmiştir. Eğer bu insanlar, geleceklerini bir kenara atarak, geçim derdine düşüp tefecilik yoluna girerlerse, Tanrının yolunun dışına çıkmış olurlar.” (Davies 1946; 83) Faiz işlemlerini haklı ve zorunlu kılan bu ekonomik baskı altındaki insanlar, onurlu bir yaşamın gerektirdiği düzenli gelire, ancak şirketlere verdikleri borç karşılığında aldıkları faizle ulaşabilecekleri için, bazı vaizlerin hiç durmaksızın yineledikleri dinsel nasihatleri artık duyamaz bir hale gelmişlerdi. (Ryn 1924; 147) Tüccarlar, iş adamı ve banker arkadaşlar haklı buldukları yüzde onluk faizi ödemekte ısrarlı ve hevesli gözükmekteydiler.

Wilson'un yazdığı 'Tefecilik Üzerine Tartışma' isimli kitapta, şöyle bir yargıya varmaktadır. "Dünyada, aldığı borçla kazanç sağlayıcı işini genişletme emelini güden herkes, kendi kazancından faiz ödemekten çekinmemektedir. Kazanç, alınan borçtan dolayı hızla artmaktaysa, parayı kullanana çok daha fazla iş olanağını sunmaktaysa, faiz ödemenin haklılığı ve zorunluluğu da ortaya çıkmış demektir. Faizciliğin kaçınılmaz hale gelmesi, çok az bir dirençle karşılaşmış olsa dahi haklılığının yadsınmaması, puritanlığın iş ahlakından çok aşırı ekonomik baskısından beslenmiştir. Ancak, bu tür davranışlar bir hristiyana değil, daha çok putpereste yakışan hallerdir. O zamanın iş ortamını oluşturan bu senaryo, felsefi bir sorunun çok derinlemesine incelenmesini kapsamaktan çok, faizli olarak yaşanan gerçekleri yansıtmaktadır. Böyle bir dünya içinde, borca mukabil belirlenen bir faizi ödeme zorunluluğu altında bırakılan bir kimse, faizi almaya kendisini haklı gören, bütün alacaklarını tahsil ümidiyle haciz yoluna başvuran kişiler, günahkâr olduklarını asla düşünmemekteydi. Oysa bir kısım vaizler, kendileriyle asla hemfikir değillerdi. Bu vaizler, borç karşılığında istenilen ve alınan her fazla miktarın, istisnasız tefecilik demek olduğunu, faizi alanın ve verenin putperestlik suçunu işlediğini, bağıra bağıra söyleyip, lanetler yağdırmaktaydı." (Wilson 1965; 216)

Bir taraftan kitabı her şeyin üzerinde tutan Protestanların buradaki ifadelerle ilgili yorum ve düşünceleri, diğer taraftan da iş dünyasının imanlı neferleri ile bunların aralarında düştükleri anlaşmazlıklara bir çözüm bulma gayretini gösteren avukatları ortak bir payanda üzerinde buluşarak; bütün çeşitleriyle faizin, din tarafından kınanmadığı, lanetlenen faiz işlemlerinin fakirden alınmasıyla sınırlı kılındığı sonucuna varabilmişlerdir. (Schneider 1958; 49) Eski Ahitteki, 'ben faize para vermedim, bana faizle borç vermediler, fakat herkes bana lanet okuyor; düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin, hiç ümidiniz olmadığı halde onlara borç verin' (Kutsal Kitap, 2004; 859) ifadelerin etkisinde kalarak Melanchton, Aepinus, Calvin, Gesmer tefecilikle ilgili emirlerin içeriğini şöylece

yorumlamışlardır. ‘Kesinlikle fakirden faiz alınmamalıdır, ihtiyacını karşılama için muhtaca verilen paradan faiz istenmemelidir, hiç bir fakir borcundan dolayı asla sıkıştırılmamalıdır.’ (McNeill 1967; 159) Hugo Grotius (1583-1645), zamanının hararetli tartışmalarının adayı haline gelen tefecilik sorunun içeriğiyle doğrudan ilgilenmekten sakındıysa da, ‘faiz kesinlikle muhtaçtan alınmamalıdır, faiz yükü altında hayatından bezdirilen fakir bir kimse mümkün olduğu kadar rahatlatılmalıdır’ (Dempsey 1948; 129) diyerek zamanının iş çevresinin faize karşı tutumunu desteklemiştir. Aegidius Hannius, faizi hoşgörüyü karşılama yerine, tefecilik olarak yerilmesine son verilmesini onaylayan ilk kimse olmuştur. J.Calvin gibi kutsal metinlerin ortaya çıktığı koşulları ve varmak istediği hedefleri irdeleyen Aegidius, ‘geri almayı ummaksızın borç verme ideal olarak kabul edilmiş olsa bile, aldığı parayı geri ödeme yüzsüzlüğünün gösterilmesini de haklı kılmamaktadır’, (Dempsey 1948; 132) demektedir. Faiz işlemlerini haklı ve zorunlu kılan bu ekonomik baskı altındaki insanlar, onurlu bir yaşamın gerekli düzenli gelişme, ancak şirketlere verdikleri borç karşılığında aldıkları faizle ulaşabilecekleri için, bazı vaizlerin hiç durmaksızın yineledikleri dinsel nasihatleri artık dayanmaz bir hale gelmişlerdi. (Ryn 1924; 165)

6. İŞ HAYATINDAKİ RİSKLERİN KARŞILIĞI VE GÜVENCESİ OLARAK

On yedinci asrın ilk çeyreğini bitirdikten sonra, J.Calvin’in 1545 yılında yazdığı mektubun anlam ve maksadı, Protestan araştırmacılar tarafından dikkate alınır olmuştur. Bu sırada Johann Gerhard ‘İlahiyat Mantığı’ (1639) ismini taşıyan kitabını çıkarmış, Calvin’in zamana uygun faiz yorumunu daha da genişletmiş ve bazı yönleriyle konuyu tartışmaya açmıştır. (Dempsey 1948; 138) Gerhard bu çalışmasında, üstadının yorumu ışığında faiz sorununu ele almış ve açıklamalarıyla efendisinin görüşlerini daha da ayrıntılı kılmıştır. Calvin’in ideal düşüncesini betimleyen, ‘olgular veya eşyalar kendi içinde ve koşullarında anlaşılabilir, bunda da sadece söz söylemek pek

yeterli olmaz' anlayışını, çalışmasında açıkça benimsemiştir. (McGrath 1990; 92) Yalnızca aşırı ve ölçüsüz faiz oranının tefecilik olarak dikkate alınmalıdır, tüccarların üstlenebilecekleri faize eşit miktarda belirlenebilecek bir oranı, tefeciliğe kaçmadan, yeterlidir. (Murray 1960; 83)

Tefecilik sınırını belirlemede J.Calvin'in koyduğu şart olarak, borç verenin işletemediği birikiminin tüketilerek yok olmaktan kurtarabilmek için borç alan bu parayı işinde kullanmalıdır ve sağladığı kazançtan da uygun bir payı alacaklısına sunmalıdır, ölçüsünün doğruluğuna kesinlikle inanmaktadır. (Hunter 1950; 117) Borcun fakirden zengine mi verildiği, faizi orta hallinin mi aldığı, alınan borçla geniş iş olanaklarına kavuşulduğu ya da tüketime aktarılacak borç yükü altında ezildiği iş kuramayan dul ve yetimlerin böylece birikimlerine sürekli gelir mi elde edildiği, borç alarak belirli bir faiz ödeyen zengin iş adamının bundan hoşnut mu kaldığı vs gibi yaşanan ayrıntılara hiç yönelmeksizin; kitabın 'düşkünden elini çekeceksin' ifadesinin önemini de fark etmeksizin kilise hukuku tarafından kınanılan ve günahkarlık olarak yerilen bütün çeşitleriyle faiz yasağını haklı bulanları eleştirirken, zamanın bu değişen ekonomik koşullarını dile getirmiştir. (Ryn 1924; 171) Geçimini sağlamak üzere düşküne verilen borçtan dolayı faiz alınmasını öğütleyen kilise hukukunun dayandığı kitap temelini ve rehberliğini asla yadsımaksızın; zamanında yaygınlık kazanan, işini genişleten zenginden, borç sayesinde yükselttiği kârından, fakire pay verilmesini yasaklayan bir ifadenin olmadığına ısrar etmiştir. Bu nedenle, faizle ilgili kendi kişisel görüşleri, ile, kitabın dayandığı anlayış arasında bir farklılığın bulunduğunu öne sürenlerin tüm itirazlarını reddetmiştir. (Schmidt 1960; 96)

Zamanın ekonomik ilişkisi haline gelerek yaygınlaşan iş dünyasındaki borçlanmaları bir kenara bırakarak, verilen ana parayı aşan her fazlanın ödenmesini haksız kılan, fazladan borç ödemesini açıkça yasaklayan kilise hukukunun artık uygulanamaz hale geldiğini vurgulamıştır. (Dempsey 1948; 141) O halde türlü kurnazlıklarla

düzenlenen sözleşmelerle faiz yasağında kurtulunmuş gibi görünmenin ve uyarılmış gibi görünerek vicdanını rahatlatmanın, hiç bir anlamı kalmamıştır. “Calvin, gerçekçi yöntemlerini daha da geniş tutmasının bir sonucu olarak, içinde yaşanılan dünyanın gereklerine uygun düşecek şekilde dinsel yorumların yapılmasıyla, kişinin kendi kendisini olduğu kadar Tanrı’yı da kandırır durumdan kurtarılmasının gerekliliğine inanmıştır. Tefecilik sorununa, bütünüyle gönül verdiği liberal bir eğilim içinde çözüm getirme gayretinde bulması, Gerhard’ı diğer Protestan yorumcuları arasında, kuşkusuz çok daha önemli ve güvenilir kılmıştır. Gerhard, ‘Allegemine Deutsche Biographie’ değerlendirmesine göre, en önemli bir ilahiyatçı olarak kabul edildiği gibi, Lutheran ortodoksluğun üstadı ve dogmatik yorumcusu olarak herkes tarafından itibar görmüştü. Ancak, çok önemli bir ilahiyatçı olduğu gerçeği bir yana, Protestanlığın gelişmeye karşı çıkan ve kapitalist karşıtı bir tutuculuk sergileyen Lutherizmin kuramsal yorumlayıcısı olduğu düşüncesi, Gerhard’ın eğilimiyle kesinlikle uyumlu gelmemektedir. Oysa, zamanın değişen koşullarını dikkate alarak kitabı yorumlayan J.Calvin, yerleşen kapitalist biçimlenmenin çok daha fazla lehinde bir tutum takınmıştır. Ancak, dikkate aldığı konuları saf şekilde irdeleyecek olursak, ne Luthercilğin ve ne de Kalvinizmin, kapitalizmin lehine ya da aleyhine bir eğilim içinde bulunmadığını derhal fark ederiz. Her ikisi de, kapitalizmin kötüye kullanılan açıklarına karşı çıkarken dahi, bunu bir sistemin eleştirilmesi tarzında dile getirememişlerdir. Ancak yaşanılan o günler, Calvin’in, Claude de Sachins’e yazdığı mektuptan çeyrek asır sonrası günleriydi. Yine de, Gerhard’ın hiç bir Protestan ilahiyatçının asla fark edemediği, sermayenin serbest dolaşımına onay vermemiş olması, son derece şaşırtıcıdır. On altıncı asır içinde parasal işler, son derece büyük miktarlarda gerçekleşiyor; Roka kilisesi, tefecilik öğretisinin katı bir uygulamasının bir sonucu olarak yatırımların olağan gelişmesine doğrudan müdahale etme zorunluluğunu, pek hissetmiyordu. Zaman geçtikçe, Protestanların çoğunluğu ve özellikle de puritanlar, borç için faiz ödenmesini giderek haklı ve yasaya uygun

bulmuş; borçlanılan paradan kazanç sağlanması olasılığının olması halinde, faiz ödemesinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmişlerdir. Şayet kitapta sözü edilmeyen bu istisnai koşullar, yaşanan dünyanın düzenini oluşturmaktaysa da, teorinin dayandığı şartlar ortadan kalkmışsa, artık zamana aykırı düşen bu dogmayı uygulamada ısrarcı davranmanın da bir anlamı kalmamıştır. Bu gibi özel durumlara getirilen yorumlar hariç tutulacak olursa, Protestanlığın sosyal inancının, aşırı derecede tutucu bir özellik taşıdığını burada vurgulamak gerekir.” (Dempsey 1948; 141)

Genel olarak Protestanlığın, sermayenin bir geliri özelliğinde haklı ve zorunlu kılınan faiz anlayışının benimsenmesinde bir payının olmadığını ileri süren ve bunu kanıtlayıcı gayretine giren araştırmacılar, yok değildir. Ames, 'De Conscienti' (1631) eserini yayınlamaya kadar, Kalvinist ilahiyatçı ve yorumcular Gerhard'ın yorumlarına bağlı kalmış, tefecilik sorununu kitabın dayandığı yasak sınırında dikkate almış, iş dünyasındaki faizciliğe liberal anlayışın lehinde karar vermiştir. Claude Saumaise 'Tefecilik' (1638) ismini taşıyan kitabını yayınlamaya Calvin'i de aşan bir Kalvinist olarak anılmaya başlanmış, ülke içinde sermayenin serbest ticaretinin haklı görülmesini sağlamıştır. (Ryn 1924; 196) Saumaise, faizciliğe, beşeri ve ilahi hukuk tarafından izin verilmiş olduğunu ısrarla vurguladıktan sonra, faizin belirli bir oranla sınırlandırılması gerektiği konusunu tartışmaya açmıştır. Saumaise, mallar için önceden belirlenerek sabit kılınan fiyat düzeyinin hatalı olduğu, pazar içinde üreticiye olduğu kadar tüketiciye de pazarlık yapabilme serbestisinin tanınması gerektiği düşüncesini savunmakla; orta çağın tefecilik karşıtı zihniyetinin temelini oluşturan, adil fiyat düzenlemesinin artık uygulanamaz hale geldiğini göstermiştir. (McGrath 1990; 101) Pazarda herkes ürünle ilgili kararını, dıştan her hangi bir dayatmayla karşılaşmadan kendisi verebilmelidir. Hollanda krallığının faal ticaret hayatına rağmen, burada bile, kendisine karşı çıkan papazlarla karşılaşmıştır. (Hunter 1950; 129) Bu papazların itiraz ettikleri konu, 1657 yılına kadar azimkâr sofraya koruyucuları diye anılan bir

Hollanda'daki mezhepten atılmış olmalarıydı. (Schmidt 1960; 104) O günlerde, konunun dinsel boyutunun taşıdığı önem bir yana, Avrupa'daki parasal işlerin o sırada ne kadar büyük miktarlara ulaştığı ve Hollanda'dan da finansal konularda öncü konuma geçtiği düşünülecek olunursa;bu olaylardan çıkarılan sonuç, Kalvinizmin ekonomik rasyonalizmle özdeş olmadığı, kesinlik kazanabilir. Protestanlığın hristiyanlıktaki tefeciliğe karşı beslenen tutumun ani olarak değişmesinde tek başına pay sahibi olduğu yargısı, gerçeği yansıtmamaktadır. "Protestanlığın, zengin ya da fakir farkı gözeterek tefecilik sorununa getirdiği kişisel çözümüne rağmen, bireyci bir yaklaşım sergilediği asla söylenemez. Kalvinistlerin faizle ilgili düzenlemenin, kilise yasaklamasının dışına çıkılarak sulh yargıçları tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini, bunun dini bir ilgi olmak yerine politik bir iş haline geldiğini kabul etmesi, çok uzun ve yorucu bir gelişmenin sonucudur. Tefeciliğin, fakire ödettirilen bir fazla sınırında dikkate alınması tutumunun öne çıkması, öyle çok çabuk olmamış, kısa zaman içinde kanaatlerin değişmesi gerçekleşmemiş;tefeciliği bu sınır içinde görme anlayışının gerekliliğine, Protestanlar kadar ilk Katoliklerde dahi rastlanılmıştır. Tefecilik sorununun, değiştirilemez ve yadsınılamaz özellik taşıyan dogmaların sınırlarının dışında, dünyevi ilişkilerin dayandığı koşullar içerisinde dikkate alınması eğilimine; kiliselerin, tefeciliğin kilise örgütünün denetim altında tutulması gereken bir konu olduğu iddiasını, yeterince ciddi ve kuvvetli bir şekilde öne sürmelerine de rastlanmamıştır. Hiç kuşkusuz reform hareketi, kilise etkinliğini ve yargısal gücünü gözden düşürmüştür." (Ryn 1924; 201)

Dünyevi bir konu olsa dahi, faizcilik sorununun laik otoriteler tarafından çözüme kavuşturulmasında yetkili kılınmasına, Katolik yazarlar fazlasıyla karşı çıkmış ve şikayetçi olmuşlardır. "Tefecilik sorununun çözüme kavuşturulmasında kilise otoriteleri kuşku uyandırmışlardır; kilisenin geleneği, yazılı olan ve olmayan tanıklığı bilinmektedir; kilise kendi itibarını koruyamamış, dünyevi ilgileriyle ve hayale kapılmalarıyla gözden düşmüştür. Doğal bir nedene

başvurmak zorunda kalsak bile, faizle ilgili kararlar asla değişmemektedir; tefecilik son derece yararsız ve haksız bir iştir.” (Schneider 1958; 74) Böylece, bu ifadelerde, kutsal kitap öğretisinin kişisel bir yorumlamayla açıklanabileceği ihtimaline pek inanılmamaktadır. Ancak, reform hareketinin halk kitleleri tarafından benimsenir olmasıyla birlikte, kilise erkinin gözden düştüğü, doğal hukuk kavramının dinsel dogmalar üstünde tam bir üstünlük kurduğu, olayların irdelenmesinde doğal nedene güven duyulduğu da, bir gerçektir. (Ryn 1924; 207) Kökenine inildiğinde, doğal hukukun aslında paganlıktan kaynaklanmış olduğu derhal fark edilir. Bu nedenle, Protestanlık hiç bir şekilde doğal hukukun yayılmasına olumlu anlamda katkıda bulunmamış, dinde bölünmelerin yol açtığı bazı gruplar içinde savunulmasına gidilmiştir. Doğal hukukun rağbet bulması demek, bunun kendisine karşıt olarak kabul ettiği ve Tanrı'nın öngördüğü yaşam ile rekabete girerek maneviyatın değerini alçaltması demektir. (Hunter, 1950; 132) “Öyle olduğu halde, doğalcılık eğiliminin olduğu yerde reformun izi yoktur anlayışının benimsenmesi de, son derece saçma ve hoş bir zihin meşguliyetidir. Burada vurgulanmak istenilen, bireyciliğin olduğu kadar doğal hukuk anlayışının gelişmesinin de, tamamıyla Protestanlıktan bağımsız bir hareket olduğudur. Roma, nasıl ki günah affı belgesiyle, ülkelerdeki kilise ve manastırların günah çıkartma erkini ve itibarını alçaltmış ve adeta gereksiz kılmışsa, buralardaki ruhban zümresinin inananlar üzerinde doğrudan kurduğu ruhani denetimini yok etmişse; reform hareketi de evrensel kilise birliğini yadsıyarak, Roma tarzı tapınmaya karşı büyük bir husumet beslemiş, en sonunda bireyin doğrudan Tanrısına yönelmenin kapılarını açmıştır. Yine de, kilisenin insanların her günkü yaşamları üzerinde kurduğu otoritesini kıran Protestanlığın, boşalan sahadaki denetim erkinden vazgeçtiğini gösteren bir kanıt olmadığı gibi; Katoliklerden çok farklı hedefleri destekleyerek yönetiminde uyguladığına dair bir eğilimi de bulunmamaktadır. Kısacası, Protestanlığın tefecilik ve faizin modern yorumlarının yükselişinde, pek bir katkısı olduğu söylenemez.” (Hunter 1950; 136)

7. SONUÇ

Orta Çağ Avrupa'sının iktisat zihniyeti, Aristoteles'in paranın verimsizliği görüşünden biraz fazlaca etkilenecek para parayı doğurmaz anlayışının en tutucu savunucuları arasında yer almıştır. Para değer yaratmayan basit bir değişim aracı olarak görülmeyle başlanınca, alışveriş parayla yapılıyor olsa dahi değişimde paranın bir örtü olduğu, gerçekte değiştirilenin yine mallar olduğu yargısına kapılmıştır. Adaleti sağlamak gayesiyle ürün maliyetine eşit fiyatla alınıp satılmasına izin verilen mallar üzerinden kâr elde edilmesi bu nedenle tamahkârlık olarak yadsınmış; tüccarın ya da zanaatkarın kazancı, tıpkı bir ücretli işçi gibi düşünülen ürününe olan katkısı ücretlerle sınırlandırılmıştır. Fiyatlarda pazarlık usulünü ya da alıcı ile satıcının serbest irade beyanını yok sayan, teşebbüs kazancını da ücret ile sınırlayıp maliyete ekleyen Orta Çağ'a özgü adil fiyat kuramı; nasıl fiyatları üretim maliyetine eşit kılarak kârı sıfıra indirmişse, parasal borçlanmalarda da her fazladan ödemenin tefecilik olarak görülerek yerilmesine neden olmuştur. Kârı sıfıra düşüren ve tüccarın-zanaatkarın kazancını işçi ücreti gibi görerek maliyetlere ekleyen Orta çağ Avrupa'sının iktisat zihniyeti gayet berraktır. Borçlanmalarda istenilen her fazladan ödeme tefeciliktir, zira alınan borçla ihtiyacı karşılamak gayesiyle pazardan tüketim maddeleri satın alınmaktadır, üretim maliyetini aşan her fiyat artışı nasıl haksızlık ve hatta hırsızlık ise, borcu aşan her ödeme de o ölçüde hakka tecavüz ve hırsızlık olacaktır. Çünkü alınan her borç, pazarda satın alınacak ve evde tüketilecek bir mala karşılık gelmektedir. Böylece, alınan her borcun kullanılarak tüketilecek bir ürünün değerine karşılık geldiği düşünülerek, pazar fiyatlarının narh rejimiyle denetim altında tutularak sabit kalmasında ısrar edilmiş; borçlanmalarda ödenilen her fazladan tutarın, tıpkı fiyat artışının yol açacağı türden bir haksızlığa neden olacağı öne sürülmüş, borçlanmada ödenilen her fazlanın daha az ürün kullanılmasına yol açacağı savunulmuştur.

Geniş arazilerine, kasvetli gayri menkullerine ve muazzam altın stoğuna rağmen özellikle ödemelerini karşılamada nakit sıkıntısı

çekmeye başlayan ve hazırı tüketmek istemeyen papalık da, ister istemez menkul ve gayri menkul ekonomik varlıklarını bankerlerin kullanımına sunarak, altın stoğu azalmaksızın düzenli aylık gelir (annuity) elde etmeye yönelmiştir. Papalığın günah affı belgeleri karşılığında bankerlerden borç alması, Avrupa'da reformun fitilini ateşlemiştir. Papalığın bankerlerin kullanımına sunduğu bu servetlere, Avrupa ülkelerinden gelen aidatlar ve halktan toplanılan bağışlar da eklenince, faize ve tefeciliğe karşı en şiddetli itiraz Martin Luther'den gelmiştir. Papalığın annuity edinimine, feodal bağlar altında inleyen köylülerin geçim galesiyle aldığı borçların faiz yoluyla ağırlaştırılması da eklenince; Luther, borçtan kazanç sağlama ihtimalini gözönünde bulunduran T.Aquinas'ı bile dikkate almaksızın veya borçlanılan paranın üretimde kullanılması ya da tüketime harcanması seçeneklerini irdelemeksizin, yani kaba bir tabirle borçlular arasında fakir ya da zengin ayrımı yapmaksızın, borcu aşan her fazladan ödemeyi en büyük günah olarak görmüştür. Böylece Luther, borcun iş etkinliğinde kullanılıp kullanılmadığı yorumuna girmeksizin, bütün çeşitleriyle borçlanmadaki fazladan ödemeye karşı çıkmış, alınan her fazla ödemeyi de tefecilik olarak yermiştir.

Oysa, J.Calvin'in yaşadığı ortamda, T.Aquinas'ın istisnai olarak gördüğü paradan kazanç sağlanması ihtimali, yükselen burjuvazi ve giderek şiddetlenen şirketleşme eğilimiyle ekonomik hayatın temeli haline geliyor, kısacası gelişen ekonomik hayatın bir gereği olarak para sermayeye dönüşüyordu. İhtiyacının üzerinde parasal serveti olup da bir iş kuramayan insanların, hazırdaki paralarını tüketmek yerine, tacirlere veya bankerlere vererek aylık düzenli gelir alma isteğini J.Calvin makul karşılar olmuştur. Zira, borç fakire verilmiyor, fakirin geçim maddelerinde tüketilmiyor; zengin aldığı her borçla işini genişletiyor, fakirlere iş imkanı sunarak onuruyla yaşamasını sağlıyor ve bu borçlanmadan yüksek kazançlara ulaşabiliyordu. Kısacası para, toprak altına gömülen çömlekte durduğu gibi durmuyor, iş etkinliğinde kullanılarak istihdamın ve kazancın artmasına neden oluyordu. Şu halde, J.Calvin'e göre, her

fazladan ödeme tefecilik değildi, borç sayesinde kazancını arttıran zenginin bu kazançtan alacaklısına pay vermesi yasal olduğu kadar dini bir hak olmalıydı. Ancak, alacaklının tamahkarlığına da fırsat verilmemiş, faiz oranının sağladığı kazanç miktarının daima altında kalmasına gayret sarf edilmiştir. Alacaklının tamahkarlığa kapılmasına ve sağladığı kazancı aşacak bir oranda faiz istemesine engel olmak gayesiyle, meşru kılınan faiz, bir oran (%5 veya en fazla %10 gibi) ile sınırlandırılmıştır. J.Calvin'in yorumlarıyla, paranın sermayeye dönüşmesi karşısında hiç bir zihniyet engeli kalmamış, dolayısıyla tasarrufların yatırımlara akması önünde hiç bir kutsal bariyer kalmamıştır.

KAYNAKÇA

- Bouwsma W. J. (1988). Calvin : a sixteenth-century portrait, Oxford University Press, New York
- Cleary P. (1914). The Church and Usury : An Essay on Some Historical and Theological Aspects of Money-Lending, M H Gill, Dublin , 1914
- Davies A.T. (1946). Calvin and the influence of Protestantism on national life and character, H.E. Walter, London
- Dempsey B.W. (1948). Interest and Usury, D.Dobson, London
- Donald D.W.A. (1975). Compound Interest and Annuities, Heineman Publisher, London
- Forell G.W. (1964). Faith Active in Love : An Investigation of Principles Under Lying Luther's Social Ethics, Augsburg Publisher, Minneapolis
- Hunter A.M. (1950). The teaching of Calvin, Levell, Los Angeles
- Jones N.L. (1989). God and Moneylender, B.Blackwell, New York
- Kitabı Mukaddes Şirketi (2004). Kitabı Mukaddes (Tevrat, Zebur, İncil) Eski ve Yeni Ahit, İstanbul
- Kooman W.J. (1954). By Faith Alone : The Life of Martin Luther, Lutterworth Press, London

KAÜ-İİBF DERGİSİ * CİLT: 3 * SAYI: 3 * YIL: 2012
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ, İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
KAFKAS UNIVERSITY, JOURNAL OF ECONOMICS and ADMINISTRATIVE SCIENCES
FACULTY
WEB: <http://iibfdergi.kafkas.edu.tr>

- McGrath A.E. (1990). A life of John Calvin : A Study of the Shaping of Western Culture, Mass Brassil Blackwell, Cambridge
- McNeill J.T. (1967). The History and Character of Calvinism, Oxford University Press, New York
- Murray J. (1960). Calvin on scripture and divine sovereignty , Baker Book House, London
- Noonan J.T. (1957). The Scholastic Analysis of Usury, Harvard University Press, Cambridge
- Oberman H.A. (1985). Luther : Man Between God and the Devil, Yale University Press, New Heaven
- Parks T. (2005). Medici Money : Banking, Metaphysics and Art in Fifteenth Century Florance, W.W.Norton, New York
- Roover R. (1974). Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe, University of Chicago Press, Chicago
- Ryn F.W. (1924). Usury and Usury Laws, Houghton Mifflin Company, Boston
- Schmidt A.M. (1960). John Calvin and Calvinist Tradition, Harper, New York
- Schneider H. (1958). Puritan Mind, University of Michigan Press, Ann Arbor
- Watson P.S. (1947). Let God be God. An Interpretation of the Theology of Martin Luther, Fortress Press, Philadelphia
- Weber M. (1984). The Protestant Ethic And The Spirit of Capitalism, George Allen and Unwin , London
- Wendel F. (1963). Calvin; the origins and development of his religious thought, Harper & Row, New York
- Wilson T. (1965). A Discourse Upon Usury, M Kelley, New York